

УДК 316.75: 3217(477)

КОНСЕРВАТИВНИЙ ДИСКУРС В КОНЦЕПЦІЇ ДЕМОКРАТІЇ ВАСИЛЯ КУЧАБСЬКОГО

Валерій Майданюк

*Медичний коледж «Монада»,
вул. Патона, 22-а, 79040, Львів, Україна
e-mail: maydan@i.ua*

Розглянуто характеристику В. Кучабським демократичної форми правління. Досліджено концепцію демократії В. Кучабського як деструктивної та недостатньо неефективної форми організації політичної влади. З'ясовано суб'єктивні ідеологічні чинники, що впливали на світогляд В. Кучабського, зокрема, партійна та ідеологічна ідентифікація, особисті життєві обставини.

Ключові слова: Кучабський, демократія, консерватизм, ідеологія, науковість, об'єктивність.

Поразка національно демократичних сил у боротьбі за державність 1917–1921 рр. спричинила активізацію розробок вітчизняними інтелектуалами альтернативних концепцій державотворення, центральне місце в яких займала тема демократії, аналіз її особливостей та ефективності для українського суспільства. Українські консервативні мислителі здійснили спробу перегляду дотеперішніх концепцій і практики національної політики, врахувавши невдалий досвід визвольних змагань [13, с. 47]. У зв'язку з цим характеристика співвідношення демократичних принципів як базису державотворення з традиційним, перевіреним досвідом та практикою, поміркованим і виваженим поглядом вітчизняних консерваторів видається достатньо актуальною. В такому аспекті цікавою є концепція демократії видатного ідеолога доктрини українського консерватизму, історика, полковника Українських січових стрільців, публіциста, дійсного члена НТШ Василя Кучабського.

Політичний світогляд і методологічна основа В. Кучабського сформувалася під впливом європейської елітарної школи В. Парето, Т. Моски та Р. Міхельса, польської історичної консервативної школи та поглядів Д. Дорошенка, С. Томашівського й особливо – В. Липинського, ідейним соратником та близьким другом якого був В. Кучабський. Це виявилось у засвоєнні В. Кучабським теорії аристократії, ірраціональних впливів, орієнтації на власні сили, утворення держав унаслідок завоювання [3, с.47–48]. Мешкаючи в Німеччині, В. Кучабський перебував під впливом німецьких суспільно-політичних й літературно-поетичних течій, у тому числі соціологічних учень М. Вебера, геополітичних теорій Ф. Ратцеля та Р. Челлена, харизматичної концепції влади Ф. Майнеке. Мислитель засвоїв величезний обсяг європейської культурно-ідеологічної спадщини, що дало йому змогу створити історико-політологічні праці європейського рівня, котрі суттєво збагатили вітчизняну політичну науку.

Будучи військовим офіцером, В. Кучабський ідеалом державного устрою вважав військову диктатуру. Авторитарна модель для вченого – логічний етап розвитку політичної системи після демократичного етапу, що приманне для правих ідеологій, у тому числі консерватизму. У структурі державної системи вчений на перше місце висуває ефективність, вирізняє визначальну роль еліти у державотворенні; до народних мас ставиться хоча і критично та недовірливо, але справедливо, без притаманного ліберальній ідеології ідеалізму народу. В. Кучабський у листі до С. Томашівського, описує власне бачення форми державності: «...Наша держава, – якщо хочемо її збудувати, – не може бути ані демократична, ані парламентарна, лиш муситиме здійснити супремачію державного моменту над суспільним. Держава не може бути добра для «всіх», лише муситиме бути найліпша для тих, які з найбільшим ризиком і самопосвятою її захочуть обороняти і втримати. На місце анархічної свободи і «співучасті у владі», яких маса на ділі ніде не хоче і які – як нібито хотіли б маси – є лише фікцією демократичних ідеологій, – ставлю законність і ... здисциплінованість державного апарату («справедливість») та позитивне, корисне для населення будівництво, – як ту «свободу» і «співучасть у владі», якої дійсно наша маса від держави хоче» [11].

Держава, на думку вченого, не була би повноцінною, маючи лише «суверенний народ» та «парламентську більшість», без провідної суспільної групи – еліти. Елітарний аспект займає вагоме місце в політичній концепції вченого, що зумовлює його критичне ставлення до компетентності народних мас, як суб'єктів політичного процесу. Класичне консервативне бачення місця народу він визначив у статті «Без керма та вітрил...», опублікованій в газеті «Мета» 1933 р. Автор зазначає: політика полягає не в тому, аби робити те, що народові «подобається», а в тому, аби «робити те, що народові в його теперішності і на будуче є потрібне» [5, с. 2].

Характерною рисою політичної концепції Кучабського є критичність до народу як ефективного джерела влади та недовіра до народних мас, невпевненість у їхній компетентності і придатності до політичного управління. Наводячи приклад диктатур і хаосу революційного безладу в нових незалежних державах, учений зауважував: «...З цих «держав» має користь не справжній народ, себто позитивні духово і матеріально творчі кляси, – тільки здеклясована, живуча з партійної «політики» інтелігенція, більше чи менше скорумпована бюрократія і надмірно впливові мілітарні кліки, – властиві репрезентанти отаких «суверенних націй» [8, с.89]. Глибоко розуміючи психологію мас, В. Кучабський виступав категоричним противником усяких плебісцитів, оскільки вважав, що з їхньою допомогою встановити справедливість неможливо. Адже етнічна група, яка щойно звільнилася від національного гніту, значною мірою поступається панівній у рівні національної свідомості, тому не може діяти адекватно до своїх інтересів [3, с. 58].

Критично ставлячись до якостей народу, В. Кучабський, однак, застерігав від емоційних впливів на народні маси в умовах демократичного політичного процесу та формування органів влади і наголошував на різноманітних сугестивних впливах на настрої мас, зокрема навіюванні, міфологізації, що не можуть бути конструктивними чинниками у політичному процесі. Описуючи процес самовизначення націй як передчасний, без панівних консервативних верств, В. Кучабський зазначав: «Ставши предметом аморфного «суверенного народу», ця політика пішла внаслідок цього скрізь по лінії не відповідаючим життєвим конечностям народів і переростаючи їх

дійсні сили демагогічних фантазій, які завдячують свій вплив тій умовині, що мають масово-сугестивні властивості, що подобаються виборчим масам «суверенного народу», дарма, що вони є, з перспективи дальшої будучини, просто згубні для існування цих нових держав» [8, с. 88]. Така позиція є слушною з огляду на політичну доцільність та патріотизм і, як слушно зауважив з цього приводу І. Вдовичин, український консерватизм убачав фундаментальний засіб проти руїни в духовному розвитку людей, а полишення суспільства в полоні ірраціональних впливів не є ані свободою, ані демократією [1, с. 399].

А у статті «Воля до життя ...» В. Кучабський об'єктивно визнає роль народу в політичному процесі: «Зрештою, найзвичайніший здоровий розум каже, що навіть найвищий державний, і державотворчий геній, воплощений чи то в якомусь одиничному вождеві, чи й у якісь цілій провідній верстві якогось громадянства, нічого не вдіє, коли не буде мати за собою народу як тої фізичної потуги, що є плоттю і кров'ю держави» [7, с.3]. Це засвідчує про відсутність у поглядах вченого догматичної прив'язки до консервативної риторики, як це бачимо наприклад у В. Липинського. Для В. Кучабського народ не був джерелом анархії, яку мала би впорядкувати та дисциплінувати національна еліта, як це бачимо в низці класичних консервативних концепцій, а вагомим учасником політичного життя.

Часто наголошував учений і на суттєвих протиріччях між консерватизмом та демократією, хоча ці протиріччя не були несумісними. Сутність розбіжностей між консерватизмом і демократією за В. Кучабським, полягала в конфлікті цінностей, однак у цьому питанні консерватор Кучабський виявляв більшу демократичність ніж сучасні йому «демократи»: «... Консервативний світогляд мусить іти врозріз з тим індивідуалістичним, національно-демократичним поглядом, який поміж одиницею і «нацією» не призначає ніякої посередньої інстанції, що сполучує мільйони одиниць в органічну цілість і національну єдність, тільки думає, що «нація» є механічним збиранням одиниць-атомів і тому може разом зі своїми визнавцями кочувати з країни в країну, зберігаючи себе в чужих країнах, наче якісь сектлярські громади, під видом «національних меншостей» [8, с. 25]. Тут В. Кучабський фактично говорить про необхідність існування громадянського суспільства як необхідної умови ефективного функціонування конструктивної демократичної держави, однак при цьому критично ставиться до демократії, наголошуючи на її деструктивному характері. Пояснення цього може бути в неорганізованій анархічності й недосконалої тогочасних українських демократичних політичних організацій, котрі не змогли побудувати і втримати суверенну державу, а критика демократичного світогляду відбувається як частина процесу пошуку оптимальнішої форми здобуття державності, аналіз помилок української демократичної республіки, при цьому без відкидання демократичних засад, які для Кучабського були вагомими.

Критично ставився В. Кучабський і до можливості розв'язання важливих суспільних проблем демократичними методами, зокрема щодо утворення держави та здобуття незалежності демократичним шляхом. «Достаточну підставу для того, щоби могла заістнувати якась нова держава, цей світогляд (ліберально-демократичний) добачав у тому, щоб арифметична «більшість» якогось перед тим бездержавного народу собі своєї національної держави по демократичному «забажала», себто була готова за цим голосувати, коли б у цій справі був на її землях заряджений плебісцит. Не існування якоїсь конкретної провідної верстви, здатної до того, щоб область

якогось народу опанувати своїм законом, отже, не статистично необчислима державно-творча здібність цього народу, – тільки «воля народу», отже, більше чи менше інтелектуальне, «пропагандою», себто масовою сугестією викликане, статистично обчислиме «бажання» аморфної маси взяти якусь територію в своє «державне посідання» стало ось так підставою й мірилом для державних і міжнародних справ» [8, с. 86].

В 20–30-х роках ХХ ст., тобто в період формування наукових поглядів В. Кучабського, морально-політичне становище та рівень громадської підтримки світової демократії був дуже низький. Аналізуючи проблеми міжнародної політики у тижневику «Мета», вчений, під псевдонімом «вк-ий» зазначав: Європа зазнає «банкротства демократично-парламентарної системи» і можна говорити про «період внутрішньої революції проти демократичного парламентаризму», подібної до минулих соціальних революцій проти феодалізму й абсолютизму [4, с. 3–4]. Кризи, державотворча неспроможність, організаційна безсилість, анархічність й невдачі українських демократичних партій спричинили втрату довіри населення до цієї форми правління. В умовах радянської та польської окупацій, в боротьбі за державність на перший план виступали ідеології, котрі містили ідеї порядку, дисципліни та сили, а не свободи, рівності чи толерантності. За висловом Кучабського «... нема нині популярнішого слова серед сьогоденного українського загалу як: «бий демократів і соціалістів!», бо, мовляв, нема «гіршої» ідеології на світі, як демократична і соціалістична» [9, с. 62]. Саме так у той час розуміли демократію й елітарні кола, і широкі народні маси. «Під впливом невдач демократії значна частина світової opinio, яка ще так недавно вірила в непомильність її теорії і рецептів, – стверджував ідеологічний опонент Кучабського М. Сціборський – зачинає якраз в них добачувати причини сучасного критичного стану людства» [12, с. 17]. Теоретик українського націоналізму М. Сціборський дав дуже влучну характеристику тогочасних демократів: «Їхня «перебільшена демократичність» призводили до того, що вони ходили в невипрасуваних і брудних костюмах та сорочках, справляючи «хворобливе, негативне вражіння» [12, с. 103]. Тому видається зрозумілим, чому за таких умов у В. Кучабського виникло відповідне ставлення до представників української демократії.

Отже В. Кучабський досить неоднозначно ставився до демократії як форми правління та системи цінностей. Як консерватор, дисциплінований військовий та український патріот-монархіст, він не міг толерувати безконтрольний хаос, який тоді являли собою українські демократичні партії. Будучи прихильником елітаризму, християнських цінностей та ієрархічного суспільного порядку, В. Кучабський іноді не міг примиритися з ліберальними ідеями індивідуалізму, що покладені в основу демократичного світогляду, і не приховував елітарних симпатій, властивих прихильникам консервативного дискурсу.

Демократія для Кучабського була хоч і не найкращою та не найефективнішою формою правління, але визначалася цілком прийнятною формою української державності. Розглядаючи у своїх перших українських військових трактатах січове стрілецтво, Кучабський наголошував, що стрільці, уособлювали найкращі риси українського народу: патріотичний ідеалізм, високу освіченість, військову потугу і демократичний устрій [2]. Тобто до позитивних ознак він зараховував демократичний устрій, що є свідченням відсутності антагонізму до

демократичних цінностей, об'єктивного визнання багатьох демократичних переваг та відсутність ідеологічної заангажованості стосовно демократії, притаманної в той час багатьом українським консерваторам. У праці «Большевизм та сучасне завдання українського заходу» В. Кучабський критикував комуністичний режим у СРСР насамперед через його антидемократизм: «Ніде й ніякої політичної демократизації большевизму, ні сліду» [6, с. 77], що, на нашу думку, також є визнанням демократичних цінностей видатним консерватором.

Будучи прибічником консерватизму та монархізму, В. Кучабський брав активну участь у поваленні гетьманської монархії та встановленні Української Народної Республіки. Це є дуже цікавим фактом у проблемі співвідношення консерватизму і демократії в українській політичній думці. Подібна позиція пов'язана напевне радше з особистими обставинами. У наслідок гетьманського перевороту в квітні 1918 р., полк січових стрільців, де В. Кучабський очолював курінь, було розформовано. Вже з початком антигетьманського повстання В. Кучабський забезпечив нейтралітет німецьких військ і очолив спеціальний загін з охорони оперативного штабу повстання Директорії УНР і повів війська директорії на Київ, звільняючи столицю від залишків гетьманських військ, після чого став офіцером штабу Головного отамана С. Петлюри й одержав ранг полковника та командира дивізії січових стрільців [10, с. 257]. Гетьманський уряд не оцінив належним чином заслуг молодого військового, що, однак, взяли до уваги керівники УНР, підвищивши В. Кучабського до звання полковника. Цілком вірогідно, що саме ці події вплинули на погляди Кучабського стосовно демократії, яку відомий консерватор характеризував набагато стриманіше та поміркованіше ніж, В. Липинський. Монархію П. Скоропадського, В. Кучабський трактував як передчасну форму державності, що виникла без відповідного соціального підґрунтя й трималася на багнетах німецьких окупаційних військ, в той час як українському народові вже були чужі та незрозумілі монархічні традиції та інститути.

У своїх публікаціях учений послідовно дотримувався демократичних цінностей та відстоював демократичні права людини, зазначаючи: «Найбільше зло в сучасному парламентаризмі походить саме від того, що механічний принцип «більшості» дозволяє «урядовим» коаліціям не рахуватися зовсім з голосом опозиції, що цей голос робиться голосом «вопіючого в пустині», ба, що більше, що «урядова» більшість присвоює собі право рішати своєвільно – як це діється нпр. у відношенні до «національних меншостей», не тільки про свої власні, а й про життєві справи і інтереси опозиції, не признаючи цій опозиційній меншості ніякого права законної оборони проти «зазіхань більшості» [8, с. 166]. Коли дотримуватись демократичного визначення, що демократія – це не лише право більшості, а й захист меншості, то консерватор В. Кучабський належав до найпоштовітніших захисників демократії, який значно випередив своїх «демократичних» опонентів у розумінні теорії демократії.

Водночас критична оцінка демократії В. Кучабського зумовлена насамперед неефективністю тогочасних українських демократичних сил до державотворення. Для політолога, офіцера та патріота В. Кучабського, з точки зору наукових політологічних концепцій утворення держав, прагматично ефективнішими були консервативні принципи порядку, ієрархії та дисципліни, в порівнянні з неефективною тогочасною українською демократією, яка до державних завдань була не готовою.

Список використаної літератури

1. *Вдовичин І.* Свобода особи в правій українській політичній думці (20–30 рр. ХХ ст.) / Ігор Вдовичин. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 512 с.
2. *Гелей С.* Василь Кучабський: від національної ідеї до державності (українська консервативна політична думка першої половини ХХ ст. та її вклад в історичну науку) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра іст. наук : спец. 07.00.06 "Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни" [Електронний ресурс] / С.Д. Гелей. – К. : [б.в.] 1999. – 37 с. // Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/27821.html>.
3. *Гелей С.* Консервативно-політологічна концепція державотворення. Василь Кучабський / Степан Гелей. – Л. : Ін-т українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 1997. – 160 с.
4. *Кучабський В.* (Під псевдонімом «Вк-ий»). Рефлексії над спробою державного перевороту в Фінляндії / Василь Кучабський // Мета: тижневик. – Л. : [б.в.], – 1932. – ч.11 (53), – 20 берез. – С. 3–4.
5. *Кучабський В.* Без керма і вітрил... / Василь Кучабський // Мета: тижневик. – Л. : [б.в.], – 1933. – Ч.6 (98), – 5 лют. – С. 2–3.
6. *Кучабський В.* Большевизм і сучасне завдання українського заходу. Національно-політичні замітки / Василь Кучабський. – Л. : 3 друкарні наук. т-ва ім. Шевченка, 1925. – 125 с.
7. *Кучабський В.* Воля до життя чи нічим не погамована анімальність? / Василь Кучабський // Мета: тижневик. – Л. : [б.в.], – 1933. – Ч.24 (116). – 18 червня. – С. 3.
8. *Кучабський В.* Одверта відповідь польському консерватистові / Василь Кучабський. – Л. : Наклад. видав. кооперативи «Мета», 1932. – 236 с.
9. *Кучабський В.* Українська державна путь / Василь Кучабський // Дзвони : літературно наук. журн. – Л. : [б.в.], – 1934. – Ч.1–2. – С. 61–68.
10. *Кучабський О.* Василь Кучабський: вибрана бібліографія / О. Кучабський // Молода нація. – 1998. – № 7. – С. 255–269.
11. Листи Кучабського В. до Томашівського С. // Центральний державний історичний архів України в Львівській обл., ф. №368, оп. 1. спр. 177.
12. *Сціборський М.* Націократія / М. Сціборський. – Вінниця : ДП «Державна картографічна фабрика», 2007. – 112 с.
13. *Швагуляк М.* Степан Томашівський про досвід визвольних державницьких змагань українців / М. Швагуляк // Вісн. Львів. ун-ту. – 2009. – Вип. 44. – С. 417–439.

Стаття надійшла до редколегії 05.03.2013

Прийнята до друку 22.05.2013

CONSERVATIVE DISCOURSE IN THE CONCEPT OF DEMOCRACY BY

VASYL KUCHABSKYI**Valerij Maidaniuk**

*Medical College "Monada",
Patona st., 22-a, 79040, Lviv, Ukraine
e-mail: maydan@i.ua*

The characteristic of a democratic form of government is by V. Kuchabskyi considered. The concept of democracy by V. Kuchabskyi as destructive and not ineffective organization of political power is investigated. The subjective ideological factors that influenced the outlook of V. Kuchabskyi, including party and ideological identification, personal life circumstances have been identified.

Key words: Kuchabskyi, democracy, conservatism, ideology, scientific, objectivity.

**КОНСЕРВАТИВНЫЙ ДИСКУРС В КОНЦЕПЦИИ ДЕМОКРАТИИ
ВАСИЛИЯ КУЧАБСКОГО****Валерий Майданюк**

*Медицинский колледж «Монада»,
ул. Патона, 22-а 79040, Львов, Украина
e-mail: maydan@i.ua*

Рассмотрены характеристика В.Кучабским демократической формы правления. Исследована концепция демократии В. Кучабского как деструктивной и недостаточно неэффективной формы организации политической власти. Выяснено субъективные идеологические факторы, которые повлияли на мировоззрение В. Кучабского, в частности, партийная и идеологическая идентификация, личные жизненные обстоятельства.

Ключевые слова: Кучабский, демократия, консерватизм, идеология, научность, объективность.